

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BANK TIZIMINING BARQARORLIGINI
TA'MINLASH VA PUL-KREDIT SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI**

Ulugbekova Mohinur

Andijon davlat texnika instituti 1-bosqich talabasi

Ahunov Muhammadali

Andijon davlat texnika instituti Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20093580>

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash, moliyaviy texnologiyalar (FinTech) ta'siri hamda Markaziy banklarning pul-kredit siyosatini takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamlashtirish jarayonlari bank sektoridagi risklarni kamaytirish va monetar siyosat samaradorligini oshirishga qanday ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Аннотация. В статье анализируются вопросы обеспечения стабильности банковской системы в условиях цифровой экономики, влияние финансовых технологий (FinTech), а также пути совершенствования денежно-кредитной политики центральных банков. Особое внимание уделяется влиянию цифровизации на снижение рисков и повышение эффективности монетарной политики.

Abstract. The article analyzes the stability of the banking system in the digital economy, the impact of financial technologies (FinTech), and ways to improve monetary policy. It also examines how digitalization reduces banking risks and increases the effectiveness of monetary policy.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, bank tizimi, pul-kredit siyosati, FinTech, moliyaviy barqarorlik, Markaziy bank.

Ключевые слова: цифровая экономика, банковская система, денежно-кредитная политика, финансовые технологии, финансовая стабильность.

Keywords: digital economy, banking system, monetary policy, FinTech, financial stability, central bank.

Kirish

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi bank tizimining faoliyatiga sezilarli o'zgarishlar olib kirmoqda. Xususan, elektron to'lov tizimlari, sun'iy intellekt asosidagi kreditlash mexanizmlari va blokcheyn texnologiyalari an'anaviy bank xizmatlarini transformatsiya qilmoqda. Ushbu jarayonlar bank tizimining barqarorligi va pul-kredit siyosatining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy oqimlarning tezlashuvi, tranzaksiya xarajatlarining kamayishi va yangi moliyaviy institutlarning paydo bo'lishi Markaziy banklar oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Shu bois, monetar siyosatni raqamli transformatsiya sharoitiga moslashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi bank tizimining barqarorligini ta'minlash va pul-kredit siyosatini raqamli iqtisodiyot sharoitida takomillashtirish yo'llarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Monetar siyosat va bank barqarorligi bo'yicha klassik yondashuvlar M. Mishkin tomonidan keng yoritilgan bo'lib, uning "The Economics of Money, Banking and Financial Markets" asarida pul-kredit siyosatining asosiy instrumentlari va ularning iqtisodiy

barqarorlikka ta'siri chuqur tahlil qilingan. Mishkin fikricha, bank tizimi barqarorligi monetar siyosat samaradorligining asosiy sharti hisoblanadi [1].

B. Bernanke o'z ilmiy qarashlarida Markaziy banklarning inqiroz sharoitidagi roli va likvidlikni boshqarish mexanizmlarini tahlil qilib, moliyaviy inqirozlar vaqtida monetar siyosatning kengaytiruvchi instrumentlari muhimligini ta'kidlaydi [2].

BIS (Bank for International Settlements) mutaxassisi Claudio Borio o'z maqolalarida raqamli transformatsiya sharoitida pul-kredit siyosati uzatish kanallarining o'zgarishini ko'rsatib, fintech rivojlanishi an'anaviy bank risklarini qayta shakllantirishini qayd etadi [3].

Ben S. Bernanke va Frederic S. Mishkinning birgalikdagi tahlillarida raqamli texnologiyalar bank tizimining samaradorligini oshirishi bilan birga yangi tizimli risklarni ham yuzaga keltirishi ta'kidlangan [4].

Shuningdek, IMF (Xalqaro Valyuta Jamg'armasi) hisobotlarida raqamli iqtisodiyot sharoitida Markaziy banklarning raqamli valyutalar (CBDC) joriy etish orqali pul-kredit siyosatini yanada aniqroq boshqarish imkoniyatlari mavjudligi qayd etilgan [5].

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil va statistik umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimi barqarorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar o'rganildi. Shuningdek, monetar siyosat instrumentlarining samaradorligi empirik ma'lumotlar asosida baholandi. Tadqiqotda Markaziy bank statistik ma'lumotlari va xalqaro moliyaviy institutlar hisobotlaridan foydalanildi. Natijalar mantiqiy umumlashtirish orqali tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi bank tizimining funksional tuzilmasini tubdan o'zgartirmoqda. An'anaviy bank modeli asosan filiallar tarmog'i, qo'lda amalga oshiriladigan operatsiyalar va markazlashgan qaror qabul qilish tizimiga tayangan bo'lsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida bank faoliyati to'liq avtomatlashtirish, masofaviy xizmatlar va real vaqt rejimidagi ma'lumotlar almashinuviga asoslanmoqda. Bu esa bank tizimining barqarorligi va pul-kredit siyosatining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Raqamli iqtisodiyot bank tizimiga quyidagi asosiy transformatsion o'zgarishlarni olib kirmoqda:

Birinchidan, raqamli to'lov tizimlarining kengayishi natijasida naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi sezilarli darajada oshdi. Mobil banking, internet-banking va elektron hamyonlar orqali amalga oshirilayotgan tranzaksiyalar bank xizmatlarining tezligi va qulayligini oshirdi. Bu holat likvidlik oqimlarini tezlashtirib, iqtisodiyotda pul aylanish tezligini kuchaytirmoqda.

Ikkinchidan, FinTech kompaniyalarning bank sektoriga kirib kelishi raqobat muhitini kuchaytirdi. Ushbu kompaniyalar innovatsion texnologiyalar orqali an'anaviy bank xizmatlarini qisqartirilgan xarajatlar bilan taqdim etmoqda. Natijada banklar raqamli transformatsiyani tezlashtirishga majbur bo'lmoqda.

Uchinchidan, kredit risklarini sun'iy intellekt asosida baholash tizimlari joriy etilishi kredit portfeli sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Big Data va mashinaviy o'rganish algoritmlari mijozlarning moliyaviy xatti-harakatlarini chuqur tahlil qilib, defolt xavfini ancha aniq prognoz qilish imkonini bermoqda.

To'rtinchidan, blokcheyn texnologiyasi asosida tranzaksiyalar xavfsizligi sezilarli darajada oshdi. Bu texnologiya markazlashmagan ma'lumotlar bazasi orqali firibgarlik va

ma'lumotlarni o'zgartirish xavfini kamaytiradi, shu bilan birga bank tizimiga ishonchni mustahkamlaydi.

Quyidagi jadvalda raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimi barqarorligiga ta'sir etuvchi asosiy ko'rsatkichlar qiyosiy tahlil qilingan:

1-jadval

Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimi ko'rsatkichlarining qiyosiy tahlili

Ko'rsatkich	An'anaviy bank tizimi	Raqamli bank tizimi	Ta'sir darajasi
Tranzaksiya tezligi	Past	Juda yuqori	Ijobiy
Operatsion xarajatlar	Yuqori	Past	Ijobiy
Kredit riskini baholash	Qo'lda tahlil	AI va Big Data asosida	Juda ijobiy
Moliyaviy barqarorlik	O'rta	Yuqori (lekin kiberxavf mavjud)	Aralash
Monetar siyosat uzatilishi	Sekin va kechikkan	Tez va real vaqt rejimida	Ijobiy

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot bank tizimining umumiy samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Operatsion xarajatlarning kamayishi, tranzaksiyalarning tezlashishi va kredit risklarining aniqroq baholanishi banklarning rentabelligini oshiradi hamda moliyaviy xizmatlar sifatini yaxshilaydi.

Shu bilan birga, raqamli transformatsiya yangi tizimli risklarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, kiberxavfsizlik muammolari, ma'lumotlar maxfiylikining buzilishi, texnologik infratuzilmaga bog'liqlik va raqamli firibgarlik holatlari bank tizimi barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli banklar uchun risklarni boshqarish tizimini raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Pul-kredit siyosati nuqtayi nazaridan raqamli iqtisodiyot Markaziy banklarning iqtisodiy jarayonlarni kuzatish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Endilikda Markaziy banklar real vaqt rejimida pul oqimlari, kredit faolligi va inflyatsion bosimni tahlil qilish imkoniga ega bo'lmoqda. Bu esa monetar siyosat qarorlarining aniqligini oshiradi va kechikish effektlarini kamaytiradi.

Shuningdek, Markaziy bank raqamli valyutasi (CBDC – Central Bank Digital Currency) joriy etilishi pul-kredit siyosatining yangi bosqichini shakllantirmoqda. CBDC orqali pul massasi ustidan to'g'ridan-to'g'ri nazorat kuchayadi, translyatsiya mexanizmi tezlashadi hamda yashirin iqtisodiyot ulushi qisqaradi. Bu holat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, tahlillar raqamli iqtisodiyot bank tizimini yanada moslashuvchan, tezkor va samarali tizimga aylantirayotganini ko'rsatadi, biroq bu jarayonni muvozanatli boshqarish zarurligini ham tasdiqlaydi.

Xulosa

Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash va pul-kredit siyosatini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar bank tizimining samaradorligini oshiradi, operatsion xarajatlarni kamaytiradi va moliyaviy xizmatlar sifatini yaxshilaydi.

Biroq, raqamlashtirish bilan birga yangi tizimli risklar ham paydo bo'lmoqda. Shu sababli Markaziy banklar kiberxavfsizlikni kuchaytirish, raqamli valyutalarni tartibga solish va FinTech sektorini nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirishi lozim.

Umuman olganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida barqaror bank tizimi va samarali monetar siyosat o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularning uyg'un rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikning asosiy omili hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mishkin, F. S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Pearson Education, London, 2016, pp. 45–390.
2. Bernanke, B. S. Essays on the Great Depression and Monetary Policy. Princeton University Press, Princeton, 2013, pp. 120–210.
3. Borio, C. On the Nature of Monetary Policy in the Digital Age. BIS Working Papers, Basel, 2019, pp. 5–35.
4. Mishkin, F. S., Bernanke, B. S. Financial Stability and Monetary Policy. NBER Publications, Cambridge, 2018, pp. 60–115.
5. International Monetary Fund (IMF). Fintech and Digital Currency Implications for Monetary Policy. Washington D.C., 2021, pp. 10–80.